

Az „ARMENIA“ századik füzete.

Üdvözlöm az „Armenia“ szerkesztőjét, midőn hazafias szellemben irányzott folyóiratának századik füzete megjelenik. E folyóirat minden száma tanúságot tesz a mellett, miként kell a magyar haza iránti honfiai ragaszkodást és igaz hűséget összeegyeztetni nemzetségünk szeretetével, a melyből származtunk. Legyen az „Armenia“ továbbra is buzgó apostol abban, hogy az örmény hű és hazafias, munkás és értelmes polgára legyen ez országnak!

Budapest, márczius 15. 1895.

Lukács Béla.

Magyar és örmény.

Mind a két nép sokat szenvedett a múltban. Egyiket a szabadságszeretete vezérelte, másikat rajongó vallásos érzülete ürte ki az őshazából.

Az örmény eikölcst és vagyont hozott magával s álg 200 év alatt a mai kor műveltségi fokára emelkedve, a Szent-Ístván koronájához tartozó országok nemzetiségei között a legszerényebb.

Szép jellemvonása a maroknyi örmény népnek, hogy áldozatok árán szerzett földjén hű barátja, jobban és rosszban osztozó társa maradt a magyarnak, míg más népek ingyen földön, kiváltságokkal megáldva, alkotmányunk ellen törtek.

Szívem egész melegével üdvözlöm örmény honfitársaimat. Elődeik sok dicső hazafit adtak a hazának.

Üdvözöllek his Armenopolis!

Kövesse az „Armenia“ századik füzetét még sok száza menő kiadvány, élő bizonyágaként a magyar-örmény kultuzának!

Deés 1895. Február 24-én.

id. Bárá Bornemissza Károly
főispán.

Könnyebb szívvel, vidámbb szemmel nézhetne a jövőbe minden magyar ember, ha a honunk határain belől élő nemzetiségek szakasztott olyanok volnának mind, mint a mi jó örményeink. Hisz ők már csak eredet s nem nemzetiség szerint különböznek az állöld tős-gyökeres magyarjától. Egy a nyelvök, egy a szívök. Kegyelettel gondolnak vissza az ősi hazára, honnan ádáz zivatarok üzték ki őseiket, s egyszerűsmind szeretettel csüggnek az új hazán, melynek földjén a menekülők békés lakóhelyet, termékeny munkakört és szabad életet találtak. Halájukat azzal bizonyítják legjobban, hogy eleven eszök és serény munkájuk révén boldogulva, mindig tetemesen gyarapították a magyar értelmiséget. S gyarapítják folyvást. Csak az a kár, hogy mért nincsenek sokkal többen!

Budapest, 1895. febr. 25.

Vadnay Károly.

A mily szerencsétlenség az örmények nemzeti önállóságára nézve, hogy a kegyetlen sors régi hazájukat szétdarabítva, oda annyi meg annyi idegen nemzetiségeket ültetett, — ép oly szerencse ez Ázsia kulturájára nézve, hogy a lomba, terjedő és előítéletektől megrongált társadalom mindenütt az iparkodó, józan és nagy tehetségű örményekben az éltető erőt és egy jobb jövőre való törekvést találja.

Budapest, Február 15. 1895.

Vámbéry Ármin.

A Bethlenek és Rákóczyak, ha a megtámadott magyar alkotmány és vallás-szabadság védelmére támadó hadjáratot kezdtek — rendszeren Szamosújvárra koncentrálták hadaikat.

Ma már, két század mulva, tudományos erő van koncentrálván Szamosújvárt: s hogy a maga elé tűzött pályán ez az erő is sikerrel működik, igazolja az „Armenia“ 100-ik füzete.

Haladjon a maga elé kitűzött úton, növelje elért eredményeit!

Budapest, február 28. 1895.

Dr. Szilágyi Sándor.

Üdvözlét az Arméniának!

Ezen hazafias irányú folyóirat jubileuma egy kis elmélkedésre késztet a magyar-örmények multja, jelené és jövője felett.

A történelem tanúsága szerint, ha valamely nemzetnek egy része elszakad az anyatorzstól, sok hányattatás után legtöbbszörre nyomorultul pusztul el, megsemmisül.

E szomorú sorstól megőrizte a Gondviselés az örmény nemzetnek azon töredékét, mely viszontagságteles vándorlások után, a magyar szent korona területén új hazát, szeretett otthont talált.

A magyar nemzet menedékhelyet adott, ezen fajra, nyelvre, szokásokra nézve idegen népnek; befogadta azt állami életének kötelékébe, — a magyar politikai nemzetet alkotó népcsalád egyik tagjává tette.

Nem kis jelentőségű mozzanat ez a magyar állam életfolyamában, melyről elfogultság nélkül állithatjuk,

hogy a befogadóra úgy, mint a befogadottra egyaránt áldást hozó volt.

A betelepült örményekben a magyar nemzet, intelligens, szorgalmas, önfeláldozó, a nemzeti állameszméhez feltétlenül hű polgárokat nyert.

Viszont az örménység, munkásságának megfelelő tért, szellemi és anyagi tehetségeinek kifejlesztésére alkalmas talajt, lángoló hazaszeretetének méltó tárgyat talált új hazájában.

A kezdetben túlnyomólag csak kereskedéssel és földműveléssel foglalkozó új polgárai e hazának, fokozatosan mind szélesbülő tevékenységi köröket foglalnak el; átlépnek a szellemi munka terére is, és minden irányban nagyon méltánylandó, sőt számarányukhoz képest valószínűleg bámulatos előmenetelt és sikert mutatnak fel.

Az államélet minden ágazatában nagy tevékenységet fejtven ki, előkelő társadalmi állást foglalnak el; soraikból jeles államférfiak, tisztviselők, ügyvédek, tanárok, írók és művészek kerülnek ki, új hazájoknak javára, fajuknak dicsőségére.

A számra nézve csekély örménységnek e hazában nem képezheti célját saját nemzeti egyéniségének merev fentartása, fejlesztése; nem tekintheti feladatának a hazában élő számos széthúzó, sőt — sajnos — néhol államellenes törekvéseket ápoló nemzetiségek számát szaporítani.

Jól felfogott érdekét, hazafias kötelességét abban kell látnia, hogy — nemzeti múltja és hagyományai emlékének kegyeletes ápolása mellett, — gondolkozásban, érzelemben, szokásokban, magyar és örmény egybeolvadván, a közös haza erejének és gyarapodásának hathatós tényezőjévé válják.

Ugy látom, hogy ezen üdvös célt szolgálja az „Armenia“ is. — Legyen üdvözölve ezen első jubileuma alkalmából. — Elismerés és siker koronázza nemes irányú működését.

Kolozsvár, 1895, márczius 1.

Dr. Csiky Viktor.

Az örmény nyelv helye az indoeurópai nyelvcsaládban (valjon külön ág-e vagy az indiai vagy iráni ághoz csatlakodó-e?), az örmény nyelv dialektusainak egymáshoz való viszonya, a mai új-örmény nyelvnek Ázsiában és Európában szent Meszrop klasszikus nyelvéhez való viszonya, mind megannyi igen érdekes kérdés a tudomány terén, s méltók arra, hogy többen foglalkozzanak velük nálunk is: de tulajdonképeni örmény kérdés, hál' Istennek, nálunk Magyarországon nincsen. Az örmény nép hazánkban való megtelepedése óta annyira összeforrt a magyar hazával és a magyar nemzettel, hogy igaz hazafiságban felül nem múlja senki, s fényes példát hozható fel bármikor arra: mikép lehet valaki igaz magyar hazafi, ha nemzetiségre nézve nem is magyar. Isten tarisa meg őket!

Kolozsvártt, 1895. február 27.

Szamosi János
egyetemi ny. v. tanár.

Hazafiság, a vallásossággal mily szoros kapcsolatban van, bizonyítja az örmény, ki mindkettőben előljár.

Szt.-Benedek, 1895. 25/II.

Gr. Kornis Victor.

AZ ÖRMÉNY AGGASTYÁN.

(Monolog.)

— Thopál Nálbánt költeménye. —

Oh mily hamar beállt az alkonyat!
Hajszálaim fehércek, — hullanak,
Mellém hajolt; öszült szakáll fedez.
A homlok rá czos, a nyak görnyedez.
A vér hideg, lanyhán ver üt-erem,
Homályossá lett mind a két szemem.
Reszket testem, remegnek lábaim,
Nem teljesülnek régi vágyaim;
Lényemben nincs erő, eltávozott;
A bátorság, s erély alább hagyott,

Ha pár lépést inogva tehetek,
Pihennem kell, — tovább nem mehetek;
S már fogyni érzem önbizalmamat.
Oh mily hamar beállt az alkonyat!
Bár visszajönne ifju életem,
Hogy hasznomat véhesse nemzetem!
Bár karjaimban lenne hős erő!
Hon ellenségít szerte-szét verő;
Hajam, szakállam lenne fekete;
Isten hatalma megsegítene —
Hogy lennék ismét fiatal, merész,
Mint voltam egykor, — bátor és vitéz.
Törökkel, kurddal sikra szállanék,
Velök utolsó vérig küzdenék.
Fegyvert ragadva mennék ellenök,
Nem kimélnék meg egyet közülök.
Ugy támadnék, mint sebzett oroszán,
Mely dühbe jött a sajtó seb után.
Mert bár öreg és elgyengült vagyok,
S feledtem is az életből nagyot:
Van, — mit soha feledni nem lehet, —
Egy drága kincs, — a hazaszeretet:
Fentartja ez a nemzet erejét,
Tűzlángra gyújtja keblünk szent hevét!...
Talán épp éltém lesz az áldozat,
Ám ebben lelném meg nyugvásomat...
Hisz vérem, mely a földre hullana,
Rokon vérekkel egybeomlana;
Édes hazámnak ellenségire
Ma, holnap, — mindig bosszút esdene.
Hadd lássalak hát, vad kurd és török —
Dicsőség lesz, ha reátok török!
Siess oh szép nap! jöjjön bár halál,
Az agg örmény büszkén elődbe áll;
És teljesíti szent kötelmeit,
Fömládozza honáért életét.
Rabságban élni, ugy is mit sem ér;
De dicsőségben kedves a babér...
Míg nemzetünket védelmezni kell,
A félelem csak szálljon innen el!
Előre bátran ifjú nemzedék,
Hogy pusztuljon a rabló sópredék;
Ha földre roskadt testünk összenyom
Néhány pogányt, — kell-e szebb jutalom?!...

Simay Gergely.

Sokszor kutattam annak okát, hogy a kétszáz év előtt hazánkban megtelepedett örmény nép miért olvadt össze azonnal a magyar nemzettel, miért hódolt meg annak geniusa előtt, miért tanúsított mindig, kivált a megpróbáltatások és szenvedések idején nemcsak együtt-érzést, de a legnagyobb áldozatkészséget is?

Általában, erre azt felelik: mert oly kis számú nép volt, hogy egyebet nem is tehetett!

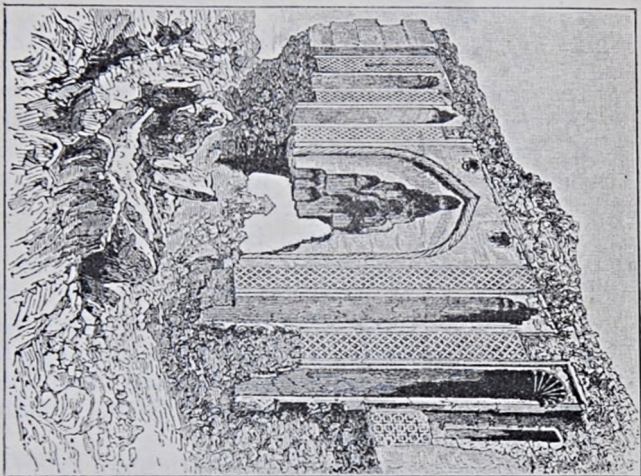
De ezzel szemben minden körülmény megvolt és fennállott, a mi az összeolvadást gátolta. Hiszen, ők is kívül állottak rendi alkotmányunk sánczain, kivált 1848-ig a magyar nemzet természetétől elütő foglalkozást folytottak, vallási rítusok saját nemzeti nyelvükön szólott és szól ma is; továbbá mindig együtt, mondhatni csak is magok körében éltek.

Az összeolvadás okát tehát abban látom, hogy az örmény nép mielőtt hazánkban menhelyre talált, a szomszéd Havasalföldön és Moldovában, mint tudjuk, nagy szenvedéseket élt át, de a melyek itt nem ismétlődtek, és a melyeknek emlékét e miatt a magyar nemzet iránt érzett hála még élénkebbé és kirivobbá tette. — Hiszem, hogy ha ma valamelyik nemzetiségünk Európa bármelyik államába egyszerre áttelepednék, és ott az állam irányába ugyanazon viselkedést tanúsítaná, a mit itt követ: rövid időn ohajtaná a visszatelepedést, és a mit ott tapasztalt, az felidézné ugyanazon hatást, melyet az örmény népnél tapasztaltunk kétszáz éven át hazánk és nemzetünk iránt mind e mai napig.

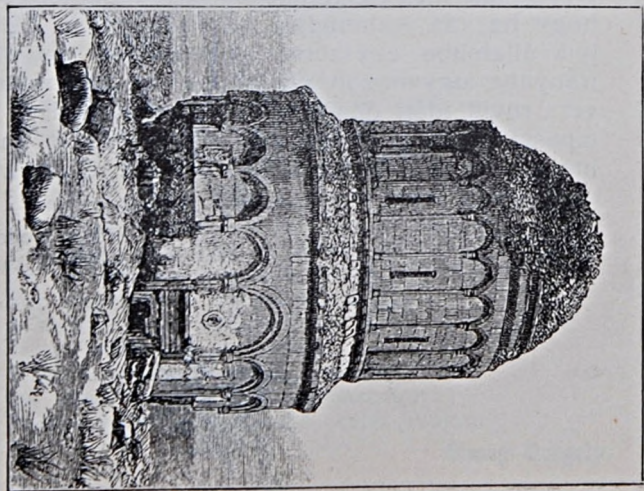
Dr. Torina Miklós

Szolnok-Dobokamegye alispánja.

A kirtalyi pabola belpartja.

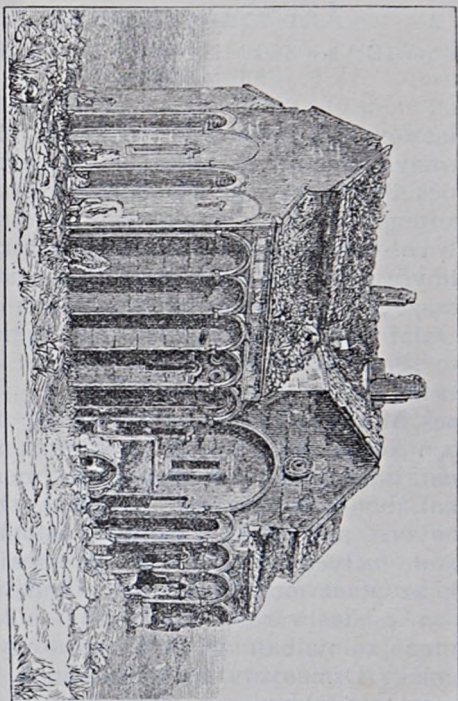

A Megváltó temploma.

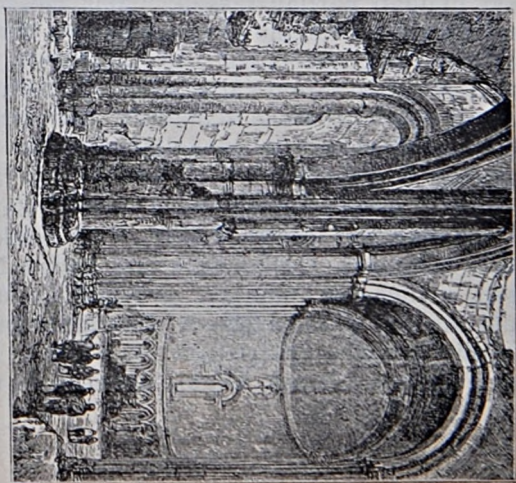
ÁMI ROMJAI.

— A londoni „Graphic”-képei, Kurksian Ohannesz fenykepi felvételei után. — (Lásd. I. 6 old.)

A szekesgyhaz.

A szekesgyhaz belseje a főoltárral.

Áni romjai között.

— A londoni „Graphic“-ben Kurkdsián Ohánessz fényképi felvételei után megjelent képekkel. —

Rég tovatünt fényes korszaknak felséges maradványaihoz, ősi dicsőségnek romjaiban is megragadó emlékeihez vezetjük el a szives olvasót az örmény nemzet történeti multjával foglalkozó folyóirat jubiláris számban. Áni romjai közé, melyeknek komor fensége csak Palmyra vagy Babylon fenmaradt emlékeivel hasonlítható össze; Nagy-Örményország hajdani fővárosának omlatag falai közé, oda, honnan az eseményeknek hullámverése sorsüldözött őseinket a magyar hazának földjére sodorta.

James Morier „Ayesha, or the maid of Kars“ című regényében költői tollal írja le Áni örmény rom-várost, templomait nagyszerű oszlopsorokkal, merészen ívezett kupolákkal, monumentalis lépcsőzetekkel, színes kövekből álló gyönyörű mozaikokkal borított palotáit s a komor őrtornyokat, melyek kinyuló sziklák ormairól visszatükröződnek az alatt morajló folyónak hullámaiban.

Ezt a csodás várost nem csupán a költői képzelet alkotta meg; romjaiban ma is létezik s egyik legnevezetesebb emléke Örményország fénykorának. Mintegy harmincz angol mérföldnyire a híres kars-i vártól, az Arpatsai nyugati partján fekszik. Már messziről hallani a szilaj hegyi folyam moraját, s a magas bazált falak közé vajt mély sziklamedrének széléről ráesik az utazó pillantása magára a rom-városra — a hatalmas kapútornyokkal ellátott kettős védfalnak törmelékeire, a mely falak rendeltetése volt megoltalmazni a várost idegen megtámadók ellen.

Áni a virágkorát I. Ásod király Bagratida-dynastiája alatt érte el (859—1045). E korszak végén a byzanci császárok fenhatósága alá került Nagy-Örményország, s fővárosa mihamar georgiai, tatár és ottomán hordáknak lett prédájává. A Bagratida-házbeli uralkodók Áni-t pompás épületekkel ékesítették, a melyek — mint Ferguson James angol építész-író megjegyzi —

részleteiknek csodás szépsége által még ma is álmélkodással töltik el az utazót. Egyike a legérdekesebb építményeknek az ősrégi 980 táján épült székesegyház. A Megváltó templomát Abulghárib kormányzó 1035-ben emeltette. A Báhlávuni-fejedelmek palotájának nagy kapuja romjaiban is megragadja a figyelmet csodálatos szépségű keleti faragványaival és mozaikjaival.

Több ízben esett Áni ellenséges betöréseknek áldozatul, de voltaképen mégis ama rettenetes földrengések egyike dulta fel, a melyek napjainkban is nem egyszer látogatják meg az örmény fensíkot. Öt évszázad telt el eme pusztulás óta s Áni romjai ma is abban az állapotban vannak, a milyenbe akkor jutottak. Még ma is, úgy mond leíróinak egyike, valóságos utcák közt járkálunk Ániban; itt gyönyörű palotának nagyszerű homlokzatára bukkanunk, a mely fekete, veres és sárga négyszögű kövekből van építve; amott nyitott portalejára egy dómnak, melynek belsejébe az összeomlott kupolán át hatolnak be a napsugarak. Egészen jó karban levő kupolákat is találunk, a melyek manapság kurd pásztoroknak és nyájainak nyujtanak menedéket az örményországi nap égető hőisége ellen. Hamilton angol utazó „Account of the ruins of the City of Ani“ című munkájában kimutatja, hogy a szaracén és góth építészeti stíl eredetét sehol sem lehet oly kimerítően tanulmányozni, mint ezeken a csodás épület-romokon.

Az 1877—8-i orosz-török hadjárat után Oroszország hatalmába jutott Áni. IV. Gergely örmény katolikosz elhatározta ekkor, hogy helyreállíttatja templomait s egyéb középületeit s újra benépesíti a várost örmény lakóssággal. Már hozzá is láttak a terv kiviteléhez, midőn az orosz kormány tilalma közbelépett. Kedvezőbb időkre kellett tehát elhalasztani a megvalósítást. Ki tudja, elkövetkeznek-e valaha ezek a kedvezőbb idők?

Dr. Molnár Antal.

Üdvözlét az „Armenia“-nak.

Minden örmény bizonyára kedves kötelességének fogja tartani az „Armenia“ századik füzetének születésekor, örömének s üdvözlétének kifejezést adni.

Az „Armenia“ midőn először megjelent, a magyar irodalomban addig teljesen ismeretlen mezőre lépett. Útat tört ott, a hol előtte senki sem járt. Az utókornak könnyűvé s kellemessé tette ez útat, melyen haladva, a Kelet őskori világát tündérregéivel együtt megvilágítani, a civilizált világ ismereteinek fényes keretébe foglalni, és így az összes emberiség számára mind ezt kellőleg értékesíteni, igen szép sikerrel lehet.

Az „Armenia“ egyfelől a magyar tricolort magasan lobogtatva, az örménység hazafias magyar érzelmének oly hű kifejezőjévé vált, mely a jelen és jövő nemzedékek lelkébe kitörülhetlenül vési be, hogy: „A nagy világon e kívül nincsen számunkra hely.“

Ismertette továbbá, hogy a magyar földön, a szabadságért, a dicsőség mezején örmény vér is folyt; s később, a szomorú időkben örmények is viseltek rablánczokat, és hogy az aradi Golgotha vértanuságából ők is vettek részt.

Igen, míg egyfelől az örménység ide sodrott ága minden parányában, a magyar hazaszeretet lángoló érzetét örök életüvé tenni teljes erejéből törekedett: másfelől azonban, mint a bibliai tűzoszlop megvilágította előttünk azt a szent földet, mely az évezredek előtt elhunyt ősapáink áldott porait fedi.

Az „Armenia“ Clio fáklyáját az Ararát izzó kebelében gyújtotta meg, s ennek varázsfényével törekedett az őshaza sötét éjjelét eloszlatni és minden örmény szivében meggyújtani a honszeretet azon szent tűzét, melynek melegétől a megdermedt Örményország új életre ébredjen.

Az „Armenia“ felriasztó szavától, az őshaza évezredek óta pihenő nagy szellemei feltámadtak; felemelték ébresztő szózatukat, s a Tigris és Eufrates partjait messze túlharsogták, hogy: „Mégfogya bár, de törve nem, él

nemzet e hazán.“ Mire feleletül e jobb sorsra érdemes nemzet, mind erőteljesebben kiáltja, hogy: „M megbühödté már e nép a multat s jövendőt.“

És Armenia nemzetének feljajduló szava, már is annyira túlszárnyalta Ararát birodalmának határait, hogy ma már a szabad és nemes Britanniában is rokonszenvesen viszhangzik az: és a művelt nemzetek biztató rokonszenve annyira lelkesítette már Kelet e szerencsétlen régi nemzetét, hogy nagyon sok jel arra mutat, hogy nincs már messze az az idő, midőn Örményország minden lakója ajakán csak az fog hangzani: „Itt az idő, most vagy soha!“

Az „Armenia“ mesteri kézzel lobogtatta a religio lángoló szent fáklóját, melynek mennyei fénye csodatevő balzsamként enyhítette a lélek mély sebeit.

E túlvilági láng sugarainak boldogító hatása alatt édesen elszenderült a szívet gyötrő szörnyek egész serege; mint tavasszal a déli nap verőfényes sugaraiban a legmérgesebb vipera is csendesen, édesen aluszik.

A modern tudósok azt állítják, hogy a napunk teljesen ki fog hűlni és a földünk megfagy.

Meglehet, hogy így lesz: de ez esetben sem fog az emberiség elpusztulni; mert az „Armenia“ oly hőfokra fogja emelni az örmény nemzet szívet, hogy ennek melegétől a jégesapokká merevült napsugarak elolvadnak s a föld jégpáncélja fölenged és nyomában egy új élet ébred, s Ararát másodszer lesz bőlesője a világnak.

Hazafias működése terén üdvözlöm az „Armeniát.“

A népek Istene engedje megérni neki azt az örömet, hogy édes hazánk: Magyarország és az ókori őseink hazája: Örményország dicső és teljesen boldog legyen.

Kolozsvártt, 1895. február 19-én.

Dr. Mály István.

Az, a mi örmény polgártársainkat a magyar nemzet előtt már kezdettől fogva rokonszenvenné, kedvelté tette, kétjeles erényök: kipróbált hazafiságuk s mély vallásosságuk volt. Ohajtom, hogy a derék „Armenia“ e nemes erények buzgó ápolásában száz éves jubileumot üljön.

Dr. Tódor József

kanonok, országgyűlési képviselő.

Οἱ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀρμενίας κατοίκων ἀπόγονοι ἀφ' οὗ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν ζῶσι, διηκίζῳς τῶν ἔνθει τῶν Οὐγγρῶν κατὰ γλώσσαι καὶ φρόνημα συνεφέρουσι. Καὶ νῦν συμπληρωθῶς ἑορτάζουσιν μεθ' ἡμῶν τὴν χιλιετὴ τῆς Οὐγγαρίας ὑπαρξίν. Ὁ Θεὸς ἐβλογήσῃ αὐτοὺς.

I. B. Τελφν.

Arménia őslakosainak ivadékai, mióta hazánkban élnek, folyvást a magyar nemzettel nyelvben és érületben meg-egyezének; és most rokonszenvesen ünneplik velünk Magyarország évezredes főállását. Isten áldja meg őket.

Budapest, 1895. február 20-án.

Télfy Iván.

A művészet a legzeleb kifejezése az ereménynek. Néhány óra alatt nyújt szenvedést, örömet, reményt és csalódást; néhány év alatt dicőrséget, aztán ha elérkezett a feledtetés, a művészet szárnyaiba ölel, és elvezet az emlékezet birodalmába.

Budapest, 1895. február 24.

Kordán Mariska.

Levél a Szerkesztőhöz.

Tisztelt Uram!

Megtisztelő felszólítását, hogy írnék valamit az „Armenia“ számára, vettem és tőlem telhetőleg — nagy elfoglaltságom daczára — igyekszem eleget tenni ohajának.

„A századik szám“ írja Ön s így mi természetesebb, minthogy e kerek szám hallatára azonnal a jubileumra gondoltam.

Mert manapság ugyanis a jubileumok korát éljük.

Eddig szokásban volt, hogy közéletünk kimagasló alakjait huszonöt vagy ötven éves érdemeiért megünnepeltük; ma már fájdalom e számokat a gyáva hízélgés leszállította tizre, hogy holnap talán a corruptio már az ötös számra is rávesse éhes tekintetét, megünnepelvén kölcsön vett dicsériádákkal azt, a kitől valamit remél.

Mily boldognak érzem magamat, hogy menten a sülyedő kor áramlatától, nyílt homlokkal, tiszta lélekkel foghatok tollat és olyan emberhez szólhatok, mint Ön!

Engedje meg mélyen tisztelt Uram, hogy én legyek az első, ki Önnek szivemből gratulálok a derék munkához, melyet a százaz számig végzett.

Ez a szám fényes bizonyítéka annak, mit sokan szerettek tagadni, — hogy az „Armenia“-nak létjoga van.

Ön egy új világot, egy ismeretlen terrenumot mutatott be, melyről alig hogy halvány sejtelmünk volt.

Egy nemzet művelődés-története áll előttünk e száz füzet lapjain, egy nemzet örömét, bánatát ismertük meg e betűkből.

Mi, kik itt születünk, magyarok vagyunk testtel-lélekkel és szivünkben kiolthatatlan láng ég drága hazánk iránt; de Ön megtanított arra, hogy Ázsiában élő testvéreink sorsa iránt is érdeklődjünk s örömmel olvassuk midazt, mi rájuk vonatkozik.

Magyarok vagyunk, igaz gyermekei drága anyánknak; de azért feljajdul szivünk, ha azt a kétségbeejtő sorsot látjuk, melyben szegény testvéreink élnek a távol Keleten.

Nem értjük nyelvöket, nem ismerjük szokásaikat, de tudjuk, hogy testvérek és részt veszünk sorsukban.

És Ön fáradhatlanul kutat, gyűjt és lapjának minden egyes füzete tükör, melyből az egykor hatalmas, most eldarabolt, elnyomott nép művelődés-története sugárzik elénk.

Nem közönséges munka az, amit Ön végez, hanem a lelkes erőfeszítés, az igaz önfeláldozás mesterműve.

És ezért üdvözlöm Önt e századik füzet megjelenésekor!

Mindenkit tisztelek, ki megállja helyét, mindenkit nagyrabecsülök, ki czélja felé tör és mindenki előtt meghajlok, ki a mai szennyes világban tiszta lélekkel, fenkölt idealismussal rajong eszméért.

S hogy Önt azok közé számítom, jele, hogy szivesen fogtam tollat az Ön üdvözlésére!

Nem conventioból teszem, (igy meg se tudnám tenni), hanem őszinte nagyrabecsülésem készítet reá.

Kívánom, hogy a sajtó és olvasó közönség részesítse Önt továbbra is elismerésében és a százas számatkat emelje pártfogásával ezeresekké.

Legyen munkássága mindig ily lelkes, férfias és hosszan tartó!

Moson, 1895. márcz. 1.

Harmath Lujza.

A magyar-örmény Génuszhoz.

Meddő korszakon át szúnyadt el a régi önérzet,

S népünk terheli vád, hogy feledé a jogát;
Évről-évre fajunk egy jellege vész a homályba...

S lankadt lelkierőnk minket a sírba ledönt.

Hisz faji egységünk ki se fejlett, s már vigaszért esd,
Örmény Génuszunk! csak Te lehetsz vigaszunk.
Csak védszárnyid alatt forr bennünk vére Keletnek...

Jer keblünkbe megint s töltsd be szivár sziveink!

Nemzeti ritust annyi sok éve nem ápol a püspök,
Hogy ma a sorsunk fáj, szét ha oszolna a nyáj.

Küldj mielőbb hát óltalmunkra vezért, ki irányt ad,
Sőt kihez ős eredet fűzhet egész sereget;

Mert ha a fajszerелеm sok ezer szikrája csap össze:
Majd tüzes oszlopként lesz vezetők ez a fény.
Tán e csodára — ha talpra riad (?) — meg is érti az örmény
Ósei égi karát, s lesz magyar „Új-Ararát“!

Kolozsvárt, 1895. márcz. 5.

Merza Gyula.

Emlékszem jól...

Emlékszem jól gyermekkoromban,
Midőn a szív még félve dobban
S mámortól ég a szentmisén: —
Községünk csendes templomában
Atyámat bús, esdő imában
Epedni — sokszor láttam én.

Emlékszem jól az énekekre,
Egész a szívekig hatott le
Keleti fájó dallamuk;
Az esti szél nem sirna szebben,
Vihar után ős fenyvesekben
Tépett lombok között — ha bűg

Emlékszem az édes valóra —
A könyvtől azott olvasóra,
Keresztje csókra nyult felém;
Az ifjú térdelt megkövülten,
Úgy sirt az agg, csak én örültem
Anyámnak sajtó kebelén.

A fájdalomban elmerülten
Mindenki sirt, csak én örültem,
Nem fogva fel a gyász okát;
Panaszát az örmény daloknak,
Örök bűját a templomoknak —
Nem értém sok sok éven át.

De a mit lelkem meg nem értett,
Befutva már egy ifjú éltet, —
Elöttem áll a mély titok:
»Arméniának nincs jövője«...
Vesztünk, halálunk hirdetője —
Az áni-i szél sír, zokog.

Gyulafehérvárt, 1895. márcz. 1.

Fejér Gerő.

Nem csupán a hazai, de úgyszólván az általános világkereskedelem története is tanuságot tesz az örménység messzekiható tevékenységéről, az általa benépesített különböző országok anyagi érdekeinek előmozdítása körül.

Hogy a magyar földön annak idején oly készséggel fogadtattak be, kiváltságolt polgárok gyanánt, a hitük és nyelvük üldözőbe vétele miatt ide menekült őseink: abban annak is volt része, hogy az akkor fennállott erdélyi fejedelemség korántsem tekinthette őket az ország közterhére eső káros elemeknek, de sőt ellenkezőleg, a hosszasan tartott hadakozások következtében felette meggyérült honi lakosság előnyös gyarapodását, — nem különben a közgazdasági viszonyok föllendülését várta attól, ha a népességnek ez ujonnan befogadott eleme a hazai kereskedelemnek újabb lökést adand, — a mi csakugyan be is következett.

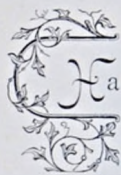
Ugy a bel-, mint a külföldre irányuló kereskedelem terén, csakhamar otthonosan érezték magukat új hazájokban az örmény kolóniáknak lakói, kik a magyar nyelvet korán elsajátították. — És e polgárias honfoglalás után is fenmaradt közöttök nemzedékről nemzedékre azon eredeti hajlam a kereskedelmi pálya iránt, mely népünket Keleten is egyik legnyomatékosabb társadalmi elemmé teszi.

A magyar birodalomnak utóbbi időben kifejlődött gazdasági rendszere, közlekedési összeköttetései és üzletforgalmi viszonyai tagadhatatlanul sokban változtattak ugyan a mi örmény kereskedelmi osztályunk helyzetén és társadalmi viszonyain, — jelentékeny részük el is tért már a hagyományos kereseti pályákról, s új irányban, többnyire földbirtokokat szerezve, a mezei gazdasággal, és a szellemi téren érvényesíti napjainkban, — a magyarsággal lépést tartva, elismert képességeit és hivatottságát; mindazonáltal a kereskedelmi pálya átöröklött foglalkozásainál maiglan is sokan megmaradtak. És általán véve el kell ismerni, hogy a jelenkor válságos

viszonyai közepette fáradhatlan kitartással iparkodnak az előállott új helyzettel megküzdeni, s abba gyakorlatias észszel és józan számitással beilleszkedni.

Szamosújvárt, 1895. márcz. 15.

Placsintár Dávid
polgármester.

A visszatekintek Örményország multjára, és látom ama nagy pusztitást, melyet ott különböző időkben a szomszéd népek véghez vittek, Araxes völgyének népes városait semmivé téve, a nemzeti műveltség otthonait: a kolostorokat feldulva; ha lelki szemeim előtt megjelennek azon szenvedések, melyeknek az örmények saját honukban műveletlen népek által minden időben ki voltak téve; és ha jelenben is látom azon önfentartási küzdelmet, melyet ők Török-Armeniában személy- és vagyonbiztonságukért vínak, midőn a törökök és kurdok a mult évben csak a szászuni kerületben a legkegyetlenebb módon körülbelöl 12.000 örményt megszároltak le és 30 falut égettek el — csodálkozom, hogy örményfeleink saját hazájukban még nem tüntek el egészen a történelem színpadáról akkor, midőn a vele egykoru assyrok, babyloniaiak, scythákról csak a mult beszél. És kutatva fenmaradásuk indokai után, megtalálom azokat a keresztény vallás, széleskörű irodalmuk, a mult emlékei iránt tanusított határtalan ragaszkodásukban és szabadságszeretetükben... És nem-e ugyanezen tényezők biztosították a magyar állam létét is, a magyar nemzet fenmaradását is, a magyar nemzetét, mely, minket örményeket szeretettel fogadott be, új hazát adott, elfeledtetvén velünk a mult sok szenvedését?! Az isteni Gondviselés, e sok jó viszonzásaul örködött is Magyarhon felett; nem sokára fennállása ezredéves ünnepét üli és az ünnepen saját intézményei, fejlődése, culturája hangosan fogják hirdetni, hogy „Magyarhon él;“ de mint Pátkánián Ráfáel örmény költő mondja: „Örmény ajkról mikor hallhatod, Örményhon él és feltámadt?“

Szamosújvárt, 1895. márcz. 15.

Bárány Lukács
örm. kath. plébános. 8*

A magyar-örmény nők.

— Gondolatok a jelen füzet női arcképei fölött. —

Vajjon nem fogok-e szerénytelennek és önhittnek látszani az „Armenia“ tisztelt olvasói előtt, ha megkísértem a magyar-örmény nők lelki és testi előnyös tulajdonságait ecsetelni?

Dr. Turcsáné Placsintár Gizella.

Tartok attól, nehogy szerénytelennek higgyen valaki azért, ha azokról, kikhez igénytelen személyem is tartozik, dicsérőleg, magasztalólag szólok.

Ugy hiszem, hogy midőn az író az erényt dicsőíti, jutalmazza, a vétket kárhoztatja, ostromozza, akkor a saját erényei- és bűneiről megfélekedve teszi ezt.

Dr. Molnárné Simay Klementin.

Most, midőn az alábbiak megírását tűztem magam elé feladatul, midőn nememnek, azoknak, kikkel egy nemzetből való vagyok, akarom jó és szép tulajdonságait elősorolni, most a saját egyéniségem háttérbe szorul, nem foglal helyet a képen, melyet a magyar-örmény nőkről festeni fogok s így a szerénytelenségnek látszata elmosódik rólam.

Önhittnek sem akarnék látszani azért, hogy elég bátor vagyok oly munkába fogni, melynek megírása nem oly gyenge tollat igényel, minő az enyém. Mert jellemezni az örmény nőket, hiven ecsetelni azoknak belső és külső tulajdonságait, oly képet nyújtani róluk, hogy az olvasó valódi formájukban képzelhesse maga elé őket s hogy élvezettel lehessen a munkát átolvasni, az ilyenre csak hivatott toll képes.

Hogy művem megüsse a teljes mértéket, erre nézve reményem vékony aranyszálai közé sok fekete szálát sző a kétség. Még azon lehetőségnek is kiteszem magamat, hogy a mi kedves Szerkesztőnk, az ő finom modorával, ezt fogja írni nekem:

„Édes munkatársam! Tisztelettel kérem: maga most vonuljon félre; ne akarjon helyet foglalni e kiváló füzetben. Szíves engedelmével bátor leszek művecskéjét szépen eltemetni a papirkosárba.“

Láthatni tehát, hogy nem vagyok önhitt, nem vagyok csekély tehetségemben elbizakodott, csak merész. Én Istenem! De ha nem akarok kimaradni e jubiláris füzetből! Itt pedig valami haszontalan tárgygyal helyet nem foglalhatok s így merésznek kell lennem, hisz talán nem ok nélkül találták ki azt a közmondást, hogy „a ki mer, az nyer.“

Édes örmény hölgyek! Ha én itt nyíltan kijelentem, miszerint ti sokkal jobbak, nemesebbek, okosabbak, miveltebbek, kedvesebbek, szebbek, szeretetre, csókolásra méltóbbak vagytok, mint a kép leend, melyet itt rólatok festeni fogok, akkor hinni merem, hogy homlokaitokat nem fogja elsötétíteni a neheztelés fellege azért, hogy merészkedem kontár kézzel ecsetem alá venni alakjaitokat.

Munkám kerete szűk arra, hogy neveket soroljak fel, hogy egyeseknek érdemeit külön ecseteljem.

Hogy a magyar-örmény nők sorából került ki az a kimagasló alak, az a hírneves magyar dalművésznő, ki a dicsőség babérkoszorúját vivta ki magának, hogy vannak a magyar-örmény nők közt olyanok, kik egyik-másik téren (irodalom, zene) nevüket ismertté tették, ezt az „Armenia“ igen tisztelt Szerkesztője annak idején egy-egy érdekes cikkben már elmondotta s így, ha én ezekről írnék, csak úgy is fölösleges dolgot művelnék.

Én a magyar-örmény nőket általánosságban akarom ecsetelni s a mennyire gyenge tehetségemtől telik, róluk a lehető hű képet nyújtani. Ime tehát hozzá kezdek nehéz munkámhoz.

A magyar-örmény nő dicséretesen tölti be az igazi nőnek hivatását. Benne sok szép tulajdonság összpontosul; bir mind azzal, mi kedvessé, vonzóvá teszi, nemcsak otthon övéi körében, de a társaságokban is. Szívének oltárán tisztán, olthatatlanul lobog — miként a vesztatűz — a szeretet lángja családjáért.

Míg leány s a szülők védszárnyai alatt él, míg a gond ezeket terheli, addig sem tölti könnyelmű tétlenségben napjait, hanem segít anyjának a háziteendőkbén, vagy tanulással, hasznos olvasmányokkal műveli szellemét. Szeretettel, engedelmséggel viseltetik azok iránt, kiknek létét köszönheti. Öreg nők irányában nagy tiszteletet tanusít, míg idegen férfiakkal szemben modora büszke.

Sorsát nem kötné számításból olyanhoz, ki mellett kényelmes jövőnek nézne elébe, de a ki iránt nincsen szívében vonzalom; mert a vallás- erkölcsös érületben nevelt örmény leány bűnnek tartja vásárt üzni a házasság szentségéből. Csak oly férfiúért kész oda hagyni szülőit, ki igaz, komoly szándékkal közeledvén feléje, képes feléleszteni szívében az isteni szikrát. Ennek azután nemcsak az örömben, hanem a bánatban is, nemcsak a jólétben, de az élet terheinek viselésében is hű osztályosa lesz mind végig.

Igen a magyar-örmény nő hű hitves. Férje iránt odaadó ragaszkodással viseltetik; szelid, vigasztaló szavaival,

sőt ha kell áldozatok árán is igyekszik ennek homlokáról a gond, a bánat redőit eloszlatni s míg férjét, mint a családfejét becsüli, ő maga a családnak szíve.

És milyen önfeláldozó anya! Ha gyermeke beteg, éjeken át virraszt ágya mellett, nem bizva ezt idegen ápolóra, mert él-hal gyermekeiért. De ez a rajongó szeretet nem fajul nála majomszeretetté, mert tud szigorú is lenni, ha a szükség úgy kívánja. Annak tudatában, hogy a zsenge korban a szív fogékony, igyekszik gyermekei szívébe beplántálni a szülők, tanítók iránt a köteles háládatosságot, engedelmességet és szeretetet, valamint az isteni félelmet.

Házias nő. Nem riad vissza semmi munkától. Szorgalmáról, gondosságáról tanuskodik a rend, tisztaság és esín, mely házában, udvarában, kertjében honol. És merem állítani, hogy a szakácsművészet terén a pályadíjat magyar-örmény nő nyerné el.

Dr. Zakarüásné Gajzágó Gizella.

A vendéget finoman, előzékenyen fogadja és kitünő étkekkel, csemegékkel halmozza el.

Akárhányszor hallottam, hogy a magyar-örmény nő mily szives vendégszeretetet tanusít s hogy a mit vendége elé tesz, azt annyi kedvességgel kínálja, annak látása oly inycsiklandozó, hogy abból enni és ismét enni kell.

Az örmény nő mind e mellett takarékos, a fölösleges

kiadásoktól őrizkedik. Szeret ugyan csínnal, divatosan öltözködni, de ezt nem viszi a fényezésig, csak annyit költ ruhára, a mennyit vagyoni körülményei engednek.

De midőn jótékony, szent, vagy hazafias czélról van szó, akkor még a szükségest is kész megvonni magától, hogy enyhíthessen a szegények nyomorán, hogy Istennek hozzon áldozatot, vagy mint hű honleány járulhasson valamivel a haza oltárához.

Mint társadalmi nő igen megnyerő jelenség. Finom, kedves modora, mívelt, élénk társalgása rokonszenves benyomást gyakorol.

Erkölesség, vallásosság különösen jellemzik az örmény nőt. A templom látogatását még hétköznapokon is ritkán mulasztja el. Minden nagyobb ünnep alkalmával elvégzi a szent gyónást és erős hittel járul áldozni az Ur asztalához. Az örmény nőt a sorscsapások középett mély vallásossága menti meg az elesüggedéstől.

Az olyan pedig, kitől a sors megtagadta a családi boldogságot, kinek lemondással kell tekinteni a szivár jövő elé, kinek élete hasonló a véghetetlen pusztában haladó s lombos pálmaerdő után sovárgó fáradt vándorhoz, az olyan nő sem csügged el, szenved, tűr, küzd s ha olykor lankadni érzi erejét, kiskorában szívébe beplántált vallás-erkölesös érzülete fentartja s bátran halad előre

Papp Tóborné Kerekes Emilia.

magányos, sivatag élet-útján, míg egy intő szellem megjelöli előtte azon irányt, mely felé haladva eléri az oázst, a melynek árnyában lelke — miként a fáradt vándor — pihenésre lel.

Ha már nem töltheti be a szó valódi értelmében vett női hivatást, ha nem lehet boldogítója, őrangyala egy szeretett férjnek s gyermekeknek, jötevője lesz a szegényeknek s felszarítja a szenvedők könyeit s így az a hit ad megnyugvást lelkének, hogyha nem virulhatott részére a szerelem rózsafája, nyerni fog e helyett pálmaágat. Vagy ha az életörömeit nem élvezhető nő érez magában képességet oly térre léphetni, hol a mindennapi halandók sorából kiemelkedve, kitüntetheti magát, akkor fárad, munkálkodik, hogy léte ne legyen haszontalan, hogy nevét ismertté tegye s küzdelmei közben lelke egy nyugpontra pihen meg, melyet azon reményben talál, hogy ha myrtuskoszorú nem ékesíthette fejét, de a babérból teremhet egy-két levél az ő számára is.

Szóval a magyar örmény nő mindenütt, minden körülmények között megállja helyét

Most pedig a külső tulajdonságok esetelését kísérem meg.

Ha valahol véletlenül találkozol oly — előtted ismeretlen — nővel, kinek alakja leköti figyelmedet s szemednek jól esik arczán pihenhetni, melynek látása rokonszenves benyomást tesz szívedre, ha ily nővel találkozol, az ritkán lehet más, mint örmény. Mert a magyar-örmény nő arczában — még a különben nem szép arcban is — meg van az a kifejezés, mely a szemlélőre vonzerőt gyakorol.

Képzelőtehetségem segítségével elővarázsolok alakokat és a ki képességet érez magában, bírálja meg azokat a művész szemével.

Itt egy telt idomú szép alak. Az egészség színétől viruló, gömbölyű barna arczán életvidor kifejezés honol. Kissé alacsony homlokát fekete göndör-fürtök körítik; hosszú pilláktól árnyalt, sűrű szemöldöktől ivezett ragyogó fekete szemci gyújtó sugarakat lövelnek; duzzadt

piros ajka (ha szabad használnom e kifejezést) csókra termett.

Ennek gesztenyeszínű dús hajzat környezi kedves arcát. Az a tiszta szép homlok, azok a festői szemívek alól kisugárzó komoly ábrándos szürke szemek, melyeknek tekintete oly mély, oly benső, a szemlélő látni véli bennük az ártatlan szép lelket, a mosolygó eperajkak bájos ellentétben az arcz vonásainak komoly kifejezésével — elragadó kép!

Ez itt szőke, vakító fehér arczbőrrel. (Ne ütközzenek meg! fantáziám csak a valót festi, van magyar-örmény nőink között szőke is nem egy). Haja arany gloriát képez feje körül. Márvány homloka, mint a felhőtlen égbolt, derült s ez a szelid kék szemek tükréből sugárzik; a rendesnél kissé nagyobb száj körül jóságos mosoly honol. Az egész arcznak kifejezése igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre.

És ez a karsú nyulánk természetű nő, parányi kezeivel! Talán el sem hiszik, hogy e kezek a durvább munkától sem riadnak vissza? Arcza ovál, szelid, bánatos vonásokkal, szép sötét szemeinek tekintete okosságról tanuskodik, magas homlokán a lélek ül s a szemekben tükröződik, szép metszésű ajkainak szögletein alig észrevehető keserű vonás van, de az egész arcznak kifejezése komoly, határozott, egyenes és nyílt lélekre vall és a szabályos orr, az olajbarna szín piros árnyalattal, a dús sötét hajzat mind oly megkapó, oly összhangzó képet nyújt, hogy a szemlélőnek mélyen szívébe vésődnek a feledhetlen vonások.

Ilyenek s ezekhez hasonlók a magyar-örmény nők.

Azonban álljanak még itt az alább idézett szavak:

„A magyar-örmény nőben fellelhetni a jó családanyát, a szorgalmas nőt, ezekből kiemelkedve a tartós formát, mi mindvégig hű követője a magyar-örmény nőnek. Azok az égető kárbunkulus-szemek, melyekkel a lélek szelidsége gyakran ellenmondásba jő, a szép metszésű vénuszi ajkak, melyek körül a báj és jóságnak vonásai pompáznak: kedvessé, elragadóvá teszi őket. Nem egyszer jön a szemlélő ama gondolatra, hogy abszolút szépséget,

Rekezárné Szongott Margit.

Elragadó szép a hajnal! de kevésbé szép-e az alkony? Mily fenséges látvány, midőn a leáldozó nap széthinti bucsúsugarait!

A rózsabimbónak látása gyönyört okoz a szemnek; a rózsaelajnak egy cseppje édes illatot terjeszt.

Én rajongok az öreg örmény nőkért!

Oly jól esik látnom a fehér hajú tisztas matrónát, fekete csipkés fejkötőjével, a mint szelid méltósággal ül karos-székében. Arczbőrén — mintha ez megfinomult volna az idő keze alatt — átsugárzik a lélek; ajkain égi mosoly honol. Bágyadt fényű szemei fel-felvillannak, midőn rég letűnt ifjúságának boldog perceiről cseveg.

És én oly örömet hallgatom édes szavait a drága öreg nőnek! Hisz jól tudom, mily boldoggá teszi őt, ha élete alkonyán képzeletben újra megfuthatja földi pályáját; jól tudom, mily jól esik neki, ha van ki őt vissza-

cserkesz nőt vél maga előtt, ki elbűvöl... ki akkor is előttünk van, midőn eltávozott.“

De most fantáziám lelkem elé varázsolja az öreg örmény nők alakjait is.

Nemde ellentétes képnek tetszik önöknek az ifjú leány arcza mellett szemlélni az aggnő arcját? Pedig mintha összhangban volna a kettő. Ifjú és agg, két szélsőség és mégis találunk a kettő között hasonlatot.

kísérje az emlékezet hidján boldog ifjúságának ábrándjainból épült aranyos fellegváraihoz.

S ha én beszélek előtte örömről, boldogságomról, jószágos arcán látom az örömet, a boldogságot visszatükröződni s ezáltal megkétszereződnek a szívembe költözött érzelmek és ha elpanaszlom neki bánatomat, gyötrelmet, résztvevő, vigasztaló szavai balsamként hatnak lelkem sajkó sebeire.

Lenygelné Donovák Rebeka.

Megoszthatjuk vele szívünk legföltettebb titkát, nem tarthatunk attól, hogy benne egy vágytársra találunk; a jó öreg nő nem él vissza bizalmunkkal, de boldog, hogy osztályosunkká tettük.

A mint szemeimet nemes alakján pihentetem, vágyat érzek magamban megcsókolni azt a jószágos szelid arcot. Lelkemnek minden gondolata megtisztul ez áldott arc szemlélete alatt.

Oh igen, én rajongok az öreg örmény nőkért!

*

Tisztelt olvasóim! Ha e kép nem kielégítő, ha itt-ott a színárnyalatok nem volnának elég hiven utánozva, legyenek elnézéssel irányomban — annyival inkább, mivel én nem kérkedtem tehetségemmel, — ne mondjanak kegyetlen kritikát művemről. S ha önök közül hivatást érez magában valaki hivebb képet nyújtani a magyar-örmény nőkről, úgy tegye ezt és én elismeréssel hajlok meg előtte.

És ti kedves örmény nőim! vajjon ti nehezteltek-e reám? Nem! Hisz lelkületek oly szelid, hogy még a bántalmat is képesek vagytok megbocsátani, tehát mennyivel inkább megbocsáttok nekem azért, hogy jó szándékom daczára csak gyarló képet tudtam felőletek bemutatni.

Ezen hitben leteszem a tollat. De nem! Még van egy pár szavan önhöz is tisztelt Szerkesztő barátom! Vigyázzon nehogy eltemesse e munkámat a papirkosárba, mert akkor örömtől foszt meg, melyet az okozna nekem, ha e munkám helyet foglalhat az „Armenia“ századik jubiláris füzetében.

Kritsa Klára.

Anépek, nemzetek történetében a legnemesebb forradalmat a kereszténység alkotta; mert csupán ez volt képes az emberek szívébe férközni és az emberek gondolatvilágát átalakítani. Éppen ezért nagy fontosságú a történész előtt megfigyelni, hogy az egyes népek, nemzetek a kereszténység tanait milyen körülmények között vették át. A megfigyelt jelenség karakteristikuma magának a nemzetnek, az egyes nemzetek jövőjének.

E szempontból tekintve csodálattal gondolok a nemes örmény nemzet Kr. u. III. századi történetére. Milyen bölcsesség, milyen politikai okosság, milyen buzgó, vallásos hitélet jellemzi Gergelynek, az Illuminátornak századát! És az örmények ma is ezekkel az erényekkel ékeskednek. Tudományos és költői litteratúrájuk nagy-szerű, dicső multjuk iránt való ragaszkodásuk épületes!

Meghajlok a magyar-örmények nemes jelleme előtt! szivből üdvözlöm az „Armeniát“!

Hummer Nándor

a Szent-István-társulat titkára.

Vajjon a magyarok és ormények egymás iránt való paratlan rokonszenve, közös erényeikből vagy közös hibáikból ered? Mert a mint léteznek közös erényeik: az oszinteség, minden jó- és szépért való lelkesülés, vallásosság, lángoló hazaszeretet és vitezség, — ép úgy léteznek közös hibáik is, pl. a visszavonás, az urhatnám-ság, az a bizonyos szalmaláng!

En határozottan azt hiszem, hogy e két nemzetet rokon erényeik kapcsolják oly szorosan össze. Mert hiszen a hibákban, bu-nokben való közösség csak czimboraság, mely addig tart, a meddig az érdek. Mig tartos barátságnak csak is erény lehet az alapja. Kétszázados barátság pedig bizony tartósnak mondható! Ez a barát-ság tehát létezni fog, a míg alapja meg nem rendül. Az pedig állani fog rendületlenül mindörökké!

Szamosújvárt, 1895. márcz. 8.

Vajna Károly.

Német születésű vagyok. Férjhez mentem, magyar nővé lettem. Mihelyt Szamosújvárra jöttem, megszerettem az örményeket annyira, hogy most, ha már örmény nem lehetek, legalább örmény-magyardnak szeretem magamat vallani. Nincs ebben semmi különös. Ha léteznek magyar-örmények (már pedig léteznek; az Isten tartsa meg őket), akkor örmény-magyarok miért ne lehetnének? Van-nak, én is örmény-magyar vagyok.

Szamosújvárt, 1895. márczius 8.

Vajna Károlyné.

Szamosújvár fejlődésének és culturalis emelkedésének alig örülhet jobban, mint jó magam, ki Dacia multját kutatgatva tanúságot tehetek a felől: hogy már a rómaiak szervezetében is nagy súlyt helyeztek erre a pontra s azt egyik elsőrendű örhelyüké alá-kitották.

Déva, 1895. márczius 8.

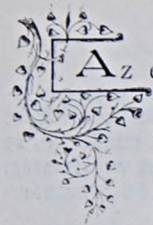
Téglás Gábor.

Ott állunk, hogy a magyar az első ezredév végén másodszor kénytelen saját országát elfoglalni. Ezer év előtt, Szent-Istvánként boldog volt az az ország, a melynek annyi nyelve volt, ma már szerencsétlen az az ország, a melynek annyi nyelve van! Ezért kell az országot másodszor elfoglalni. Megváltoztak az idők, az elvek.

Dr. Moldován Gergely.

Az elmúlt szünetekben hosszabb tanulmányútat tettem a művelt Nyugaton; ez alkalommal nagy sajnálattal értesültem arról, hogy olyan honfitársaink is vannak, kik a külföldi egyetemi magyar alapítványok kamatainak élvezetése czéljából, mint magyarok igazolják magukat, s ennek kieszközlése után pedig államellenes propagándát csinálnak, a magyarokat erőszakoskodóknak, elnyomóiknak, chauvinistáknak sat. dektárálják.

Perint Kristófné Kiss Anna.

nyák magyar-nemesek, főpapok, hadvezérek, mert ezek akkor még szerették hazájukat, hozzá hűk voltak a veszélyben, s érte vérüket ontották, ha kellett. Miért nem próbálják meg ezt a régi módot centrifugális ideákkal telt honfitársaink? Miért nem tesznek úgy mint az örmények, kiket régóta szívébe zár és véreből való vérnek ismer el minden magyar ember?

Magyar-Ovár, 1895. febr. 18.

Legyen szabad e helyen kérdezni, miért nem panaszkodnak az örmények elnyomásról, erőszakoskodásról, chauvinismusról? miért emelkedhetnek az aránylag kiesiny és így könnyen elnyomható örmény népcsalád egyes kiváló fiai a legdiszesebb polczokra, a melyekre a Szt-István koronája alatt emelkedni csak lehet?

Az édes anya, a haza, egyformán szerette és szereti most is minden gyermekét; voltak oláh, tot, rác, szerb, örmény és bos-

Dr. Kosutány Tamás.

Az örmény nő.

A férfi munkásságának tere: a nagy világ. Győzelmeket aratott szárazon és tengeren; behatott a mélységekbe; törékeny fára ülve új világrészeket fedezett fel; felírta nevét a Himalája csúcsára és eljutott a hideg égővölgig; leszáll a hegyek gyomrába és felemelkedik a csillagászati eszközök segítségével...

Azbej Viktorné Amirás Vetti.

Ha a tornáczról belépsz, mindnyájan csak téged nézünk úgy, mint a napraforgót, mely arczát a meleg felé fordítja; midőn a konyhára, az éléskamrába, vagy pinczébe mész; a házi jó megmérhetlen forrása vagy. Sietve és örömetst teljesítjük mindnyájan parancsaidat. Mosolyodat könnyeid közé vegyited...

Az örmény nő házának gondviselése; minden bajt, nyomort mindig magára vállal. Sok kiváló férfi volt szegény anyának gyermeke; az özvegy anyának verejtéke

Ellenben a nő a szoba négy fala közt virraszt és munkálkodik. A hírnév nem bántja, megelégszik szűk körével; mert ez az ő világa. E birodalom az, hol öröm, fájdalom, szomorúság egymást követik, úgy, mint a nappalt az éjszaka. Hát e falak nem a végtelenséget zárják maguk közé, melynek te vagy urnője? A bölcstől a sírig, a konyhától a szalonnig kötelességeket teljesítettél.

és fénylő túje élet voltak. Az a nő, ki házáért és gyermekeiért fáradozik, fönségesebb, mint a királyné, kit bibor és gyémántfény köröz.

Oh anya, nem vagy-e fönséges beteg fiad ágya mellett? Nem vagy-e fönséges akkor, midőn könnyes szemekkel és arczodon a szomorúság kinyomatával a kereszt lábához mész és ott rakod le minden fájdalmadat, a háznál pedig közöttünk mindig csak mosolyt hintesz?

Mindenkinek igyekszel segítségére lenni. Meglátogatod a szegényt viskójában és a tehetetlent hajlékában; reményt és vigaszt nyújtasz mindenfelé és megenyhited a fájdalmas sziveket. Te a szeretet, könyörület és vigasztalás angyala vagy, kinek szárnyai alatt az árva könyörületes anyát, a kétségbeesett reményt és a nyomorult vigasztalást talál.

Vallásodat, mely oly tiszta, mint a legtisztább víz, gyermeked könnyen megérti. Te bármerre tekintesz, mindenütt Isten ujját látod. Te őrizted meg vallásunkat híven nyomorúságunk századaiban; evvel győztél te le minden nehézséget, magadra vállalván a fáradságot, törekvést, áldozatot. S valóban azt mondják, hogy az anyai hit az, mi a megsemmisült vágyak és lángoló remények romjaira, mint rezgő sugár száll le...

Az örmény nő a mi történelmünknek ékessége; a férfi, melle alatt annak nemes érzelmeit hordozza. Kétségbeesésünk óráiban úgy mutatkozott közöttünk, mint hold a sötétségben. A mi házainkban mindig felleljük őt. Mit tenne a nyomor, ha ne lenne az örmény nőnek könyörületes szive? Mi lenne a házból, ha hiányzana abból munkaszeretete?

Ma a hős örmény nők korszakát éljük. Mit csinál azon nő, kihez férje búcsúszót intézett, azután elmegy messze, messze, hogy megszerezze a megsokasodott kiadás költségeit? A nyomor kilincsei zárják be ajtóit. Egyedül van házában, kisdedeinek ő most apja és anyja is; ő táplálja, ő neveli fel őket és ő őrzi őket mint egy védőangyal.

Az évek mulnak.. és visszatér a családfő: az apa; azalatt a csecsemő és kisdedek felnöttek, pirosak, szépek;

anyjuk nyelvét beszélik, van hitök, tudnak becsületet. És ki tette mindezt? A nő, házi szentélyünk legtisztel-
tebb alakja!

Ma az örmény nő szivét a romokra, lelkét pedig Istenbe helyezve, életének minden percét házának és gyermekeinek szenteli.

Szongott Kristóf.

A leányka könnyei.

alónak vélhetjük bizonynyal,
Volt ily eset már akárhány,
Nemes örmény ivadék a fi...
Nem ily származás volt a lány.

Együtt nőttek fel játszadozva,
Rangot nem ismer a gyermek,
De haj, valamit észrevettek...
A gondos szülői szemek.

És válni kellett végre mégis...
Az ifju ment, a lány maradt.
Csodálatos, könnyük sem hullott...
A míg búcsuztak azalatt...

»Halld, figyelj csak édes gyermekem!
Egy agg dálnok áll odakinn,
Ruhája rongy, az arca fakó,
Sötét bú rezeget hurjain.

Oh mond gyermekem! végtelen bús,
Szomorú ez a dal nagyon...«
Es könny zápora mosott nyomot,
A halványuló arczokön.

»No szüntesd keserved leányka!
Megsegítjük a dálnokot.«
Fehér homloka borujából...
Jól láttam én mit siratott...

A kedves, szép arcz napról, napra,
Szomorúbb, haloványabb lett...
Kit lepne meg a holtak hire?...
Volt ilyen száz és száz eset.

Az örmények államjogi helyzete Törökországban.

A »keleti kérdés« messzeterjedő érdekkörébe nyúló viszonyok között Örményország is — és pedig nem utolsó helyen — foglalkoztatja az európai sajtó figyelmét. Azért — azt hisszük — sokakra nézve kedves dolgot cselekszünk, ha fejtegetjük a törökországi örmények jelenlegi helyzetét és az örmény patriarkhatus jelentőségét.

A sorscsapások, melyeknek az örmények már évszázadok óta ki vannak téve, — végokai még a kereszties hadjáratokig vezethetők vissza. Ekkor az örmények nyugati keresztény testvéreik mellé állottak; de mihelyt a félhold győzött, Nyugat a mohamedán népek közé ékelt örményeket segélytelenül saját sorsukra hagyta. Ezeknek utolsó királya VI. Leo 1375-ben fogóságba vitetett és az örmény királyság elvesztette önállóságát. Ezen idő óta az örmények a mohamedánok pusztításainak vannak kitéve, mely állapot mai napság is tart.

Poljakné Zachariás Róza.

Midőn 1461-ben az uralomvágyó II. Mohámed a keletrómai császárságnak véget vetett és Konstantinápolyban a keresztény kultúra romjai fölé a félholdat állította fel, kissé megváltozott az örmények helyzete. Ez ugyan nem javult jelentékenyen, de némi tekintetben mégis törvényes formát nyert. Ugyanis II. Mahomed felismerte az örmény elem nagy jelentőségét az osmán birodalomra nézve; azért a tekintélyes örmények képviselőjét mindig a maga közelében akarta tartani. Így hívta ő a brussai püspököt Ovágimot Konstantinápolyba és kinevezte ezt »Anatolia patriarkhájává« és idő múlva alája helyezte az abessyniai nestorianus, syr és más kisebb keresztény népségeket. Az örmény patriarkhatus alapítása okozta

azt, hogy az örmények nagy számmal vándoroltak Konstantinápolyba, hol még mai napság is több mint 200.000 örmény lakik. Hála hatalmas kulturájoknak, némely kiemelkedett örmény családok, melyek cvvel a közös czimmal »Amirá« jelöltettek, igen korán jelentékeny befolyást kezdettek gyakorolni a konstantinápolyi kormányra, mely természetesen az örmény népre is visszahatott és javára szolgált. Az Amirá befolyásának indítóokai főleg pénzügyi természetűek voltak. Ezek a családok játszották az osmán kormánynál az állambankárok szerepét. Majdnem minden szultán adósuk volt; azért

Osztián Ilona.

hajlandóknak is érezték magukat nekik engedményeket adni. Az Amirá befolyását nemzetfelei javára is használta. Habár közbe-közbe az örményekre nehéz napok állottak, mint pl. a keresztényellenes II. Sulejman alatt (1687—1691), mégis más időközökben állapotuk türehető volt. Különös kedvelője volt az örményeknek Ibráhim szultán. Alatta és más hasonló gondolkodású uralkodók alatt a patriarkháknak nemcsak egyházi, hanem világi hatalma is nőtt. Csakugyan az örmények is úgy, mint a szultán többi keresztény alattvalói kivételes törvények alatt állottak. De tekintettel a jó szolgálatokra,

melyeket az örmények tettek — valamint a szervezés terén saját képtelenségek elismerése — a török kormány nem nézte kedvetlenül, ha a felelősség az örmények javá- és szenvedéseijét legalább szintleg a patriarkhát terheli, kinek államjogi helyzete, jogköre és kötelességei meghatározatlanul maradtak. A kormány folytonosan beleegyezett örmény alattvalóinak nemcsak világi, hanem egyházi ügyeibe is, habár a patriarkhák állottak a török-örmények kormányzásának élén. Nagyon megnehezítette a patriarkhák helyzetét az Amirá (Besdsián, Bálján, Dádian és más családok, melyeknek utódaik részben még ma is élnek) befolyásának növekedése. Ezek és konstantinápolyi fejük közt gyakran heves összeütközésre került a

dolog és ha győztek is néha a patriarkhák, rendesen mégis az Amirá volt hatalmasabb és némely patriarkhák megválasztása, vagy letétele alkalmával nem tekintették a nép valódi szükségletét, vagy a személy arravalóságát, hanem csak azt, hogy kedvence-e az Amirának. Daczára a befolyásnak, melylyel az Amirá és a patriarkha a fővárosban birtak, az örmények sorsa Kis-Ázsiában nehéznek és nyomasztónak maradt. A törvény értelmében mint minden keresztény, ugy az örmény is a szultán rabszolgájának tartott. Ennek hivatalnokai tehát évenként kiválogatták a tizenöt éves örmény ifjak közül a legderekbakat, hogy ezeket mohamedánizálják és a szultán utolsó szolgálói közé sorozzák. Aztán teljes vagyonsbiztonságot sem élveztek az örmények; azért követtek el a hatóságok oly sok törvénytörést, hogy az örmények, hogy örmény alattvalók javainak birtokába törökök jussanak. Ezen állapotokból sok pasára igen bő jövedelmi forrás fakadt. Csak üldöztetéssel kellett a pasának fenyegetnie a gazdag örményt és ez azonnal kénytelen volt nagy összeg pénzzel magát kiváltani.

A jobbrafordulás a humánus és mívelt II. Máhmud alatt állott be, ki sok dologhoz javító kézzel nyult és alattvalói magánjogainak elismerésében kiváló érzéket tanusított. De csak 1839-ben Abdul-Mecsid szultán alatt ismertették el hivatalosan a mohamedánok és keresztények jogegyenlősége, — elismerés, mely mai napig egészen csak holt betű maradt. Alatta szüntettetett meg a pasák adó-haszonbérbeadási joga. 1843-ban nyertek a keresztények teljes vallásszabadságot, vagyis jogot arra, hogy háborítatlan istenitisztelet tarthassanak, tornyokat építhessenek, harangozhassanak stb. A krími háború kezdetén számukra más világi és egyházi természetű jogok is kilátásba helyeztetek. A többek közt kimondatott az is, hogy a törvény előtt az örmény és a görög egyenjogú. Bocsátottak elég rendeletet, de azért maradt minden a régi állapotban. Ha ezeket a rendeleteket tényleg végre is hajtották volna, úgy a berlini kongresszuson nem játszott volna oly nagy szerepet az örmény kérdés. Azonban ama rendeletek csak papíron maradtak, valamint a berlini szerződés 61. cikkelye is még nincs végrehajtva.

Ezalatt az örmények közt is meghasonlás történt és a jogai, meg állására féltékeny Amirá és az örmény nép érdekeiért viaskodó patriarkhátus közt éles ellentét fejlődött. Ez az ellentét a negyvenes években nyert külsőleg is erős kifejezést. Ekkor kénytelen volt Jakab patriarkha engedni az Amirá befolyásának, melynek üzelmei folytán annak barátjai közül többen szintén behörtönöztek. Ez az eljárás a népben nagy forrongást idézett elő. Összeállt néhány száz örmény és kicsikarta a kormánytól nemcsak társaik kiszabadítását, hanem egy olyan patriarkhának kinevezését is, kiről meg voltak győződve, hogy irántok jó indulattal fog viseltetni. De ez: István is nemsokára megfosztatott méltóságától és helyébe az Amirá teremtményét Ásztvádurot tették. Ismét a szultánhoz fordultak, mivel megértették, hogy az örmény nép nem forradalmár, hanem csak

azon osztály (Ámirá) igájától akar szabadulni. Ettől az időtől kezdve több figyelmet fordított az örmény alsóbb néposztályra és jogot adott nekik, hogy egy 27 tagból álló képviselő testületet válasszon, mely az iskolák, kórházak stb. gazdasági igazgatásával bízott meg. Egyidejűleg megtiltattott, hogy se az Ámirá, se a patriarkhatus ne avatkozzék bele a »gondnokság« (curatorium) ügyeibe.

Ezen intézkedés magában rejti csirágát az örmények mai köz-igazgatási alkotmányának. A gondnokság ugyan később anyagi szorultsága miatt segélyért az Ámirához fordult a nélkül, hogy közötté és a nép közt levő ellenhatás kiegyenlített volna. Ásvádur patriarkha, mivel kibékülést létesíteni nem tudott, visszalépett és helyét Máté érsek foglalta el, ki később az örmények katolikoszja lett. Ez egy új testületet teremtett, melybe az Ámirá 16, és a nép 14 képviselőt választott; ennek a testületnek azonban nem voltak önálló jogai, hanem ez merőben Mátétól függött. Mivel ez a dolog Ámirának nem volt inyére, megkísérelte az új patriarkhát is megbuktatni, de törekvése nem sikerült. Hosszas alkudozás után 1847-ben új módot találtak. Az egységes testület ketté osztott; az egyik résznek, mely 14 egyházi személyből állott, az egyházi ügyek állottak tisztében, — a másik 20 tagból álló rész (ezek közé küldött az Ámirá 9, a kereskedők és iparosok 11 tagot) a világi dolgokkal foglalkozott. A testület mindkét részének a patriarkha volt elnöke.

Az ötvenes években az ifjú nemzedék, mely a Nyugat-Európában divó képviselői rendszer eszméinek befolyása alatt állott, erős mozgalmat indított azért, hogy a népnek a hatalomból még nagyobb részt juttasson. 1859-ben ezen mozgalom vezetői: Bálián, Odián és Russinián a szultánok által addig engedélyezett jogok és kiváltságok alapján kidolgozták az úgynevezett »fánsináth«-ot (törökül): a »száhmánátruthiun«-t (örményül), vagyis a török-örmények szervezeti szabályzatát. Ez, mit egy bizottság, (mely egy püspökből, egy abbásból, 3 paptól és 14 világi személyből állott), végérvényesen szerkesztett, Szárkisz patriarkha által ugyanazon év máj. 24-ére egybehívott gyűlésen — hol minden rend jelen volt — felolvasatott, tanácskozás alá vétetett és helybenhagyatott. Ezt a szabályzatot, mely 5 fejezetből és 99 szakaszból áll, a kormány megerősítette; ma is érvényben áll. Ez a szabályzat ugyan papuralmi (hierarchisch) jelleggel bír, de azért az örményeknek olyan önkormányzatot adott, mely legerősebben a nemzeti gyűlésen nyilatkozik. Ezen nemzeti gyűlés 140 tagból áll, melybe a papság 20, a vidék 40 és Konstantinápoly örmény lakossága 80 képviselőt küld. E gyűlés végrehajtó közege a már nevezett két bizottság: a 14 tagból álló egyházi, és a világi bizottság, mely 20 tagot számlál. Ezen bizottságok tagjait titkos szavazattal 2-2 évre a nemzeti gyűlés választja. Olyan eseteket, melyek egyházi és világi dolgokra vonatkoznak, a két bizottság választmánya igazít el. A nemzeti gyűlés és a két nemzeti bizottság tehát az örmény alkotmány központi közegei. A patriarkha áll ezen központi közeg élén, úgy hogy a

konstantinápolyi patriarkhátus középpontja az egész örmény közigazgatásnak. A nemzetgazdaság, oktatás, pénz- és igazságügy szakaira a világi nemzeti bizottságnak külön-külön választottságai (comitee) vannak, melyek a központtól függenek. Ezen központi igazgatásnak segítségére vannak a helyi igazgatási hatóságok. Ezeknek közegei a vidéki gyűlésen épen úgy működnek, mint a központi igazgatás nemzeti gyűlése. A vidéki gyűléseken a környék feje elnököl. További tagozatot képeznek a városi kerületi bizottságok, melyek a vidéki gyűlések ellenőrzése alatt állanak. Minden kerületi bizottság megalakítja az ő egyházi és világi választottságát. A patriarkhát a nemzeti gyűlés választja titkos szavazattal és általános többséggel az Ecsmiádzinben levő felszentelt püspökökből. Ő a nemzeti gyűlésnek a feje és tartozik vigyázni arra, hogy a szervezeti szabályzat megtartassék. Néha ő a szószóló a kormány és a nemzeti gyűlés között. Kibocsátványai csak akkor bírnak érvénnyel, ha a nemzeti gyűlés azokat ellenjegyezte. Sürgős esetben önállóan is intézkedhetik, de tartozik a megfelelő jegyzőkönyvet a legközelebbi gyűlésnek, bizottságnak, vagy választottságnak jóváhagyás végett bemutatni. Tisztán egyházi ügyekben a legfelsőbb folyamodási forum: a katolikosz, a kihez tartozik a nemzetgyűlés is fordulni olyan esetekben, midőn önmagát illetéktelennek tartja.

Jelenleg Ásêkián patriarkhát Izmirlián Máté váltotta fel; a ki ellen-jelöltje volt annak idején Krímián katolikosznak.

Cselingárián Jakab.

Bányai Blanka.

Kegyelet.*)

„Lábbal tapossák az ősök emlékét!” a mi napjainkban, sajnos, gyakran lehetne hallani e képes kifejezést.

*) Tisztelt barátom! Engedd meg, hogy legalább itt a vonal

Birány Margit.

nál a vallásos kultúra és szertartás magva.

A kegyelet világszerte bizonyos emlékszerű jellel szokta megörökíteni a holtak emlékét azért, hogy ez fenmaradjon a halálon túl is és mintegy jelképezze azt, hogy van valami az emberben, a mi nem halandó. Az

alatt elismerésemet fejezzem ki azon hazafias buzgalom és azon kiváló szakavatottság iránt, melylyel te immár a 100-ik füzetig oly szépen és sikeresen vezetted »Armeniá«-dat, melynek annyi becses tanulságokat köszönhetek derék örményeinkre nézve. Igazán sajnálom, hogy súlyos elfoglaltságom nem engedi többször felkeresnem hasábjait; de remélem, a jövő évtől fogva gyakrabban adhatok benne számot azokról az eredményekről, melyek a külföldi ethnikus tanulmányokban az örménységre nézve felmerülnek. Vajha mások is követnék a magad és kitünő dolgozótársad Moldován tanár példáját és külön-külön folyóiratokban ismertetnék meg velünk hazánk minden népáját. Igaz tisztelettel és szeretettel őszinte barátod: Herrmann Antal.

Pár szóval meg akarok emlékezni olyan helyről, a hol ezt a szó szoros értelmében teszik állandóan, öntudatlanul olyanok, a kikről különben hiszem, hogy illő kegyelettel viseltetnek a multak hagyományai, az ősök emléke iránt.

Előbb azonban megemlítek egy általános barbár szokást, mely azonban csak civilizált országokban dívik; mert a vad népeknél az elhaltak emléke tisztelő, féltő kegyelet tárgya, sőt sok-

évezredes pyramisoktól kezdve a falusi temető névtelen fakeresztjeig egy gondolat symbolumai ez emlékek. A keresztény Európa városaiban többnyire kisebb-nagyobb köemlékeket állítottak az elhunytak hamvai fölé. A sírkert pedig rendszeren a templom körüli tér volt (czinterem), később azonban megszüntették a városon belüli temetőket, s a kegyelet a sírköveket a templom falaiba illesztette kívül-belől, vagy csak hozzájuk támasztotta. Nagy részöket azonban a templom és udvara kikövezésére fordították. A templom kövezetében néha eredetileg is tettek olyan emlékeket, melyek a templom kryptájában pihenőkre vonatkoztak. E köveket aztán akarva-akaratlan lábbal taposták a templomba járók, s így az idők folyamában simára koptattak sok művészi faragványt, sok történeti fontosságú feliratot. Ezzel pedig egyenesen meg van hiúsítva az emlékkő rendeltetése; megsemmisítetik az elhunytak a sírkőre vésett neve, képmása, czímere, s vele gyakran az egyedüli emlék, a mi a meghaltról az utókorra maradt.

Ez a vandalizmus sokszor bántott engem úgy külföldi székesegyházakban mint hazai kis templomokban; de soha sem láttam nagyobb arányokban és nem volt előttem oly szembeötlő, mint abban az esetben, melyet itt meg akarok említeni. Hátha általán becsült lapjának fölszólalása fordít e -- véleményem szerint -- viszázs állapoton.

A mult őszi Lembergben voltam a galicziai or-

Duha Mariska.

szágos kiállítás megtekintése céljából. Ott időzésem pár napját lehetőleg kihasználtam, különösen a néprajzi és tanügyi viszonyok tanulmányozására nemcsak a kiállításon, de a városban is. Meglátogattam ennek kulturintézményeit, természetesen, hogy nagy érdekekkel siettem az ottani híres örmény székesegyház megtekintésére. Jelen voltam az érsek által celebrált ünnepnapi nagy misén. Meglepett a sajátos építkezés, meghatott a szép liturgia, érdekelték az ájtatos hívők alakjai. De volt egy dolog, a mi elszomorított. A templom, s elég tág udvarának nagy része örmény sírkövekkel van kikövezve, sokan már felismerhetetlen a relief, olvashatatlan a felirat. Egy hozzáértővel kibetűztünk néhányat. Bizony azok igen érdekes régi dolgok, egy egész archívum, s a domborművü faragványok közt sok érdekes, néhány művészi motívum, több figyelemreméltó czímer és jelvény. Valósággal a multak ereklyéi, egy kis pantheon; a mai lemerbergi örmények őseinek emlékei, sőt sok kihalt és elköltözött család utolsó nyomai!

Nem tudom, le vannak-e másolva e feliratok? Le vannak-e fotografálva ez érdekes reliefek? De azt tudom, azt érzem, hogy az ősök emlékét nem szabad így lábbal taposni! S azt is tudom, hogy a lemerbergi örmény még eléggé ragaszkodik a multak hagyományaihoz, még tiszteli az elődök emlékét! Hogy tulajdonképen kegyeleteselekedetet vélt művelni, mikor szentegyházában és telepén helyezte el nagyapái sírköveit. S hogy csak egy általános ferde szokásnak enged, midőn öntudatlanul, önkénytelenül koptatja sarúival a százados ereklyéket!

Ezen segíteni lehet és kell is! Talán még akad más kő is, melylyel ki lehet kövezni a lemerbergi örmény templom udvarát! És a templom s udvara falán van elég hely, hogy — esetleg két sorjával is — oda állítsák fel a régi síremlékeket, egy kis ereszszel védve azokat. Bizonyára jobban illenének oda, mint — járdának. Az emléket felállítani szokták, nem lefektetni!

Budapest, 1895. márcz. 15.

Dr. Herrmann Antal.

Álmodám, hogy...

Álmodám, hogy otthonomban elhagyatva ültem én,
Remegéssel gondolkodva, az örmény nép jöcöjén.
Már azt hívém: végfelosztás, senkiülés és halál
Éri most a kis nemzetet, a mely hazát itt talált.
Nem lehet, hogy annyi viszály, balszerencse, sors után
Igy pusztuljon el örökre: a létharcz nehéz utján!...

Akkor láttam rózsaszárnyon, tündérbájban a Nemtöt:
Szívenben egy esodás gyöngör támadt s adott új erőt.
Állt és mintha rémes dallam zünga völgyön-hegyen át,
Zokogás közt, fáklyafénnyel panaszolta bánatát.
Azt sirta el: hogy az örmény végső kincsét veszi el,
Drága gyöngyét — anyanyelvét — magyarral cserélte fel.

Ihletem elhagy... és mintha egy reszkető bús anya
Karját tárva felém siet, s panaszt zokog ajaka:
„Századok viharja után az elbolygott gyermekeket
Átöleltem, — hazát adtam, — hol bölcsőt és sirt lelhet!
Magyar haza az én nevem, s az ezer év ünnepén
A gyermek is magyar legyen, ki a magyar földön él!...“

Esztegár Gergely.

Tanulmányozzuk a régi kor s más nemzetek
nagy íróit, de ne utánozzuk. A mag, mely
máskor fává nőtt, talán kikel a mi földünk-
ben is; de a felnőtt fa, melyet átültetünk:
elhatynul s kivérz, és pedig ennél hamarabb
bizonyosabban, mennél ezbb s nagyobb volt eredeti
helyén.

Budapest, 1895. márczius 22-én.

Felekiú Munkácsy Flóra.

A századik füzet.

Leleplezésekkel, érdekhajhászattal és efemer közlésekkel könnyű megtelíteni a lapot, de komoly tartalommal annál nehezebb.

A tisztelt Szerkesztő ur már a 100-ik füzetet telíti komoly és a tudomány szolgálatában álló tartalommal. Széért büszkén és boldogan tekinthet vissza az elért sikerekre.

Legyen ezután is az „Arménia“ hű fejlesztője az eddigi iránynak s neveljen továbbra is a féltékenyen ápolt hazafias szellemben magyar armenistákat!

Budapest, 1895. febr. 28.

Dr. Gopcsa László.

Teherán Rózsája.

— Keleti néprege. —

Bűbajos Diruhi,
»Teherán Rózsája,«
Mi hirt küldesz haza,
Ani városába;
Örök fogságodból,
Édes szép hazádba?

— Ékes szavú hirnök,
Hazám hű követje,
Vidd meg izenetem,
Mond: Diruhi küldte, —
Rab madár vagyok én,
De boldogság ölén.

Rózsaláncz az mostan,
Mi fogva tart engem;
Nem rabnő, és fogoly, —
Egy nagy hős nemzetem
Királyné, — s »Teherán
Rózsája« itt nevem.

Szivem, lelkem vidd el,
Repülő szárnyakon
Szép örmény hazámba, —
S azon hirt ajkadon:
Hogy áldva gondolok
Ani városára;
Ezt küldi, — izeni
»Teherán Rózsája.«

Mihályf Imre.

— 1895. —

A jelen év eseményei már is Arménia sorsának jobbra fordulása nyujtanak reményt. — s úgy lehet korábban, mint gondolni lehetett volna, megadják az örvendetes választ azon sajtó kérdésre, mit az „Örmény Letőfi”: Bálkánian költséleg oly szépen fejez ki egy fenkölt szellemű költeménye végsőszóiban:

— „Ah, örmény ajkról mikor hallhatod;
Örményhon él... Föltámadott!?”

És a keseregő honfibiúnak ama szívből fakadt hangjaita, melyek Ani romjain egy másik jeles nemzeti költő — Ázarátlján — gyászos lantjának húzjáról oly fájdalmasan törnek elő:

„Mikor jön már az örömhír:
— Ani, elég!... Ani ne sirj!”

Az öshaza és a keleti fajzokonaink iránt velünk szüületett kegyelet természetes érzelmeivel kívánom én is: adja az Ég, hogy — úgy legyen!

Dr. Simay János.

Az „Armenia“ és Szongott Kristóf.

Irta: Govrik J. Gergely.

Ez a tudományos folyóirat, mely az egész világon, különösen pedig az osztrák-magyar monarchiában élő örményekkel foglalkozik, kilencz évvel ezelőtt czélját határozott szavakkal nyilvánosította, midőn programmjában így szólott:

„Folyóiratunk a politikai közlemények kizárásával az örmény tudományosság minden ágának magyar nyelv-

ven, részint szakszerű, részint népies ismertetését tüzte feladatául.

Közleni fogunk nevezetesen közérdekű cikkeket az örmény föld- és népének, valamint a hazai örményeknek régi és újabbkori állapotáról. Szemlénk hozni fogja az örmény klasszikus írók magyar fordítását. Lesznek régészeti, irodalom- és költészettörténeti, nyelvtudományi, könyvészeti, néprajzi, genealogiai és e szakba vágó egyéb közleményeink. Szóval lehetőleg felkorolni igyekszünk az anyagot, mely ezen irányban rendelkezésünkre áll.“

És ezen határozott programmunk daczára lelki szorongással küldöttük szét folyóiratunkat a világ négy tája felé.

Nyugtalanágunknak volt is némi alapja: támadást intéztek az új kezdeményezés ellen; becsmérelték azt lapban és levélben — még megjelenése előtt. Egyiknek nem tetszett az új irány, másik az időt nem találta alkalmasnak arra, hogy abban magyar-örmény szemle napvilágot lásson; sőt olyan is volt, kinek a cím ellen volt kifogása.

Annyi bizonyos, hogy az új irány meglepő, a cím pedig némelyek előtt kétes volt.

De azért a szerkesztőség erősen kitartott jó szándéka mellett és lassanként — Isten segítségével — elhárította az akadályokat, melyeket a folyóirat megjelenhetésének útjába gördítettek. Ekkor a többek közt ezt irtuk: „Fölösleges az akadályoskodás; mert ha az új kezdeményezés nem életképes, akkor az — a ti ellenkezéstek nélkül is — rövid idő alatt meghiusúl, megszűnik; de ha az életrevaló lesz, akkor az ellenkezések annak kárt nem okozhatnak. Várákozzatok tehát csendesesen!“

És ime — sokaknak csodálkozására — 1887. január 1-én megjelent az „Armenia,“ melyből ma a századik füzetet bocsátjuk közre.

Ez a magyar nyelvű folyóirat, mely kizárólag csak örmény tárgyú közleményeket hoz, minden izében hű maradt kitűzött irányához. A mit ígért, azt teljesítette is.

Kilencz évi folyamában közölt számos cikket az örmények erkölcsi életéből; szólott sokszor az örmény föld és nép régi és újabbkori állapotáról; hozott irodalmi, régészeti, nyelvészeti, életrajzi, építészeti, ipari és kereskedelmi közleményeket. Találunk ebben a gonddal szer-

kesztett folyóiratban a nemzeti szokásról, hírlapírásról, költészetéről, színházról, a nemzeti népekekről, közmondásokról, mesékről, útleírásról, tudós társaságokról, tanodákról, tudományról, a publicistai iratok-, levéltárakról, úgy szintén az örmény pénzügyekről, konyháról, ételekről és a többiről számos tudományos és népszerű értesítést.

Az „Armenia“ munkatársainak száma már eddig a százat meghaladja, kik között találunk egyházi, politikai, katonai magas méltóságokat, törvényszéki elnököket, országgyűlési képviselőket, orvostudorokat, tanárokat, tanítókat, lapszerkesztőket, ügyvédeket, jogtudósokat, neves írókat, kereskedőket, tanítónőket és eszes úrnőket, kik saját szakmájukba vágó közleményekkel gazdagítják az „Armenia“ hasábjait.

Az, hogy milyen fogadtatásra talált folyóiratunk, abból is látszik, hogy a lapok telve voltak és ma is teliek az „Armenia“ cikkeiről szóló dicséretekkel. És a mi legesodálatosabb, azok a lapok, melyeknek szemlénk megjelenése előtt nem tetszett — legnagyobb dicsérőink közé sorakoztak úgy, hogy nemcsak a folyóiratok, hanem a heti- és napilapok is sokszor cikkeinket átvéve tele szájjal dicsérték lapunkat és egyúttal cikkeinket is...

Habár eléggé ismeretes mindenki előtt annak a tudós és tanult férfúnak neve, ki a kezdeményező eszmét adta és e folyóiratot megindította, de egyéniségéről e lapban még nem volt szó; azért midőn a szives olvasónak bemutatjuk arczképét, egyúttal általános szemlét tartunk élete felett.

Szongott Kristóf Maros-Bogáton *) született 1843. márcz. 21-én szegény, de igen istenfélő, vallásos szülőktől. Atyját Jánosnak hívták, anyja neve Donovák Ripszima volt. A népiskolát, melynek negyedik osztályából a gymnasium harmadik osztályába vétetett fel, Szamosújvárt végezte. A középiskola tantárgyait Gyulafehérvárt tanulta. Minden osztályban első volt. Az érettségi

*) Szülei rövid ideig lakoztak Maros-Bogáton, honnan 1843-ban tértek vissza Szamosújvárra; Kristóf két hónapos volt, midőn visszatért az ősi fészekbe.

vizsgát 1863-ban tette le „cum laude.“ Ugyanazon évben Szamosújvár képviselő-testülete gymnasiumához egyhangúlag középiskolai tanárnak választotta

Ezen idő óta a tanárság terén működik nagy szorgalommal, örömmel és sikerrel. Sok tanítványát vezette a jóra; és sok tanuló jutott az ő segédkezése és fáradsága mellett — célhoz.

Szongott nagy munkásságot fejtett és fejt ki jelenben is az iskolai-, az egyházi-, a városi- és a közügy terén. Sokat törődik gondolattal, szóval és tettel Szamosújvár felvirágoztatásával és emelkedésével. Szavai telve vannak határozottsággal és komolysággal.

Annyira ragaszkodik Szamosújvárhoz, hogy az időnként neki felajánlott jobb állásokat sem fogadta el, mert nem akarta ott hagyni szeretett városát. Sem hivatal, sem méltóság nem távolíthatták el őt e helytől. Ő nagybecsült nemzetiségének akart szolgálatot tenni.

Körütekintő, belátó értelme van; miért is okosan észszerűen és nyugodtan gondolkodik és beszél. Több társaságnak és intézménynek tagja. Báró Eötvös József által a néptanítók számára Szamosújvártt rendezett képezdei póttanfolyamnak igazgató-tanára volt; a szamosújvári ipariskolát hat évig igazgatta; a Szt-István-társulat tiszteleti, a városi képviselő-testületnek és az erdélyi róm. kath. statusgyűlésnek tagja; a magyarországi néprajzi társaság örmény osztályának előadója stb.

Édes hazája mellett fölötte szereti az örménységet; nemzetiségéhez ragaszkodó szeretetét legfényesebben tettel akkor mutatta meg, midőn a magyar nyelvű „Armeniá“-t megalapította. Folyóiratával egyfelől megismertette, felemelte és illő helyre helyezte az örménységet a többi nemzetiségek előtt, másrésről nemzetfelei elébe állította régi állapotukat, multjokat.

Ha Szongottnak semmi más érdeme nem lenne, ez elég arra, hogy nemzetisége hálás legyen iránta és őt említésreméltó személynek tartsa.

Munkái közül megemlítjük még ezeket: Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története magyarul; Szamosújvár írásban és képekben. Az örmények rövid története, A hazai örmények vezeték- és keresztnévei stb.

Igen jószívű, jóltevő és vendégszerető. Még az idegeneket is szívesen fogadja és anyagi s erkölcsi támogatásban részesíti.

Nem a pénzvágy irányítja tetteit; hanem cselekszik, dolgozik, mert használni akar embertársainak, az emberiségnek. Tudományának, nemes gondolkodásának és nemzetszeretetének gyümölcseit nemzetiségének nemcsak intelligens része érdeli, hanem minden szegény is; kinyitja kezét a szűkölködők előtt. Könnyen hozzáférhető, kedves személy. Keveset beszél, sokat tesz.

A vallásos jámborság és házas élet példányképe. A város egyik tisztelteméltó polgárának, Bárány Bogdán volt városi pénztárnoknak Veronika nevű leányát vette el nőül. Házasságukat Isten egyetlen szép, jó, eszes leánygyermekkel (Vetti) áldotta meg; de ezt virágzó korában kiragadta a kérelhetlen halál vigasztalhatlan szülei ölelő karjai közül. Azóta a nemes gondolkodású és szelidlelkű nő vigasztalását egyedül a templomban, a férj ellenben a könyvek közt, a tudományban és a nemzetiségének nyújtott segélyben keresi.

Egészen más állapotban lennének a hazai örmények, ha lenne közöttük még néhány Szongott.

Szongott Kristóf.